

НАУКОВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В. КУБІЙОВИЧА: УКРАЇНОЗНАВЧИЙ ВИМІР

Володимир Кубійович належить до найвидатніших вчених України ХХ ст. Його наукова творчість, дослідницький талант, організаторська роль у згуртуванні українських науковців на еміграції після Другої Світової війни, передовсім навколо відновленого головно його зусиллями у 1947 році в Німеччині Наукового Товариства ім. Шевченка – яскраве свідчення долі вченого-громадянина, який все своє життя присвятив служінню науці й батьківщині.

Наукою В. Кубійович почав займатися ще будучи студентом Краківського університету, де опановує історію й географію. У 23 роки він захищає диплом на тему «Антропогеографія Горганів» в Ягеллонському університеті у Кракові (докторат), а у 27 – дисертацію, присвячену демографії під- радянської України, з 1928 р. стає наймолодшим у Польщі доцентом цього ж університету, де викладає антропогеографію. До початку 30-х років займається проблемами заселення Карпат, зокрема пастушим життям, проте згодом його дослідження були спрямовані на географію України. «В політичному житті до війни я не брав участі. Всю свою енергію і весь час присвячував науковій праці, але з широкої тематики вибирав те, що вважав за важливе та актуальне для української справи, те, що спричинюється до пізнання нашої батьківщини своїми й чужими», – зауважить пізніше у спогадах про свій вибір В. Кубійович [Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії 1939 – 1941. Історія Українського Центрального Комітету. – Чикаго, 1975. – С. 67].

У житті та науковій діяльності В. Кубійовича дослідники виділяють два важливих періоди – довоєнний (від 1928 до 1939 рр.), що характеризувався активними науковими дослідженнями та період під час і після Другої світової війни, коли вченому довелося зосередитись на організаційній праці (переважно організаційно-редакторській роботі) на ниві науки. Власне, перший період і є предметом даного повідомлення, оскільки саме в цей період, на нашу думку, розгорнулася найбільш активно наукова діяльність В. Кубійовича та сформувалась його українська позиція, яка мало в подальшому великий вплив на розвиток українознавчих досліджень на Заході після Другої світової війни.

Вивчення географії, наукова діяльність стали для вченого, на думку В. Абліцова, «формою боротьби за Україну». На протигагу офіційним географам і історикам СРСР та Польщі, наукові праці яких, у переважній більшості, мали слугувати основою великодержавницьких устремлень, В. Кубійович, продовжуючи справу фундатора української географічної думки С. Рудницького, обґрунтовує геополітичну сутність України – європейської держави. «Після виїзду проф. Рудницького до Харкова, а зокрема після його арешту 1933 року, – зазначав Кубійович, – я вважав своїм обов'язком продовжувати його працю: бути не лише українським географом, але й географом України» [Кубійович В. Мені 70. – Париж – Мюнхен, 1970. – С. 30]. У 1931 році він стає наймолодшим дійсним членом НТШ у Львові, очолює його Географічну комісію, працює над створенням Демографічного Інституту. Своєрідним підсумком наукових пошукувань В. Кубійовича у напрямку досліджень географії України були синтетичні роботи – «Атлас України й сумежних країв» (1937) і «Географія України й сумежних країв» (1938), які за короткий час набули такої популярності, що в родині галицької інтелігенції стало ознакою доброго тону мати їх на книжкових полицях.

Розуміючи, що від 1930 р. Українська Академія Наук на підрадянській Україні «є українською лише з назви», а «праця з обсягу українознавства майже нема», В. Кубійович розробляє конкретні пропозиції для пожевлення діяльності НТШ як найвищої наукової установи, яка має репрезентувати всю українську науку, що віднайшли відбиток у статті «Стан і потреби української науки» (1937 р.). На його думку, «вчені з цього боку Збруча мусять знову займатися не лише дослідом області, в якій живуть, але – і це головне – всіх українських земель. Вони мають тяжкий, але почесний обов'язок вчити думати всеукраїнськими категоріями, ... обов'язок виховати нові кадри наукових сил, головно з обсягу українознавства в найширшому цього слова значення». Звертає увагу на необхідні негайні потреби української науки: по-перше, розбудову НТШ на низку автономних дослідних кафедр, які б вели «досліди з обсягу поодиноких ділянок українознавства», передовсім «таких, які порушують проблеми безпосередньо важні для нації» та вихованням при них нових кадрів українських науковців; по-друге, заснування журналу українознавства, який інформуватиме би українську громадськість, і чужинців «про стан дослідів» на українських землях. Серед найважливіших дослідних кафедр, на думку вченого, повинна бути «кафедра чи пак інститут національних дослідів», який досліджував би питання національної статистики й соціології та «давав таким чином вказівки нашій національній політиці». Усвідомлюючи важливість науки для нації, вчений підкреслює, що завдання української науки – служити передовсім народу: «Для недержавної нації наука є ще важніша, ніж для державної. За границями наука й культурні цінності є майже єдиними репрезентантами бездержавників. І тому перебудуймо нашу науку в напрямі всецілої служби для нації й майбутньої Держави спільними зусиллями вчених, які дадуть свою важку працю, й суспільства, яке мусить науці дати скромні фінансові умовини праці» [Кубійович В. Стан і потреби української науки // Будівничі НТШ й ЕУД: Володимир Кубійович (1900 – 1985), Атанас Фіголь (1908 – 1993): [наук. збірн.]. – К. – Нью-Йорк – Чикаго, 1998. – С. 116 – 117].

З 1938 р. дослідник працює над 2-им томом «Географії України і сумежних земель», влаштовує у багатьох містах Галичини виставки карт України, оформлює низку студій з проблем національних відносин на західноукраїнських землях. Характеризуючи власні наукові пошукування «з обсягу географії України» того періоду, В. Кубійович зазначав, що більшість виданих праць «мала не лише наукове, але й політичне значення», оскільки його метою було «дати своїм і чужинцям (найважливіші публікації появилися також чужими мовами, головне англійською) інформації про географію і людинність України з всеукраїнського погляду» [Кубійович В. Мені 70. – Париж – Мюнхен, 1970. – С. 30 – 31]. Окрім того, у наукових доробках, які з'явилися на сторінках Львівського «Вісника», Кубійович піддає критичному аналізу польський перепис населення 1931 р.,

зокрема національних і віровизнавчих відносин у Галичині, подає докази фальшування з боку офіційної польської статистики. Як наслідок – у 1939 році В. Кубійовича позбавляють права викладання в усіх польських університетах та школах. Натомість він активізує свою діяльність в НТШ, докладає чималих зусиль для створення при Товаристві Інституту національних дослідів. Маємо погодитись з думкою Є. Бориса, який, підсумовуючи діяльність вченого у передвоєнний період, справедливо констатує: «Праця В. Кубійовича на українському полі з 1932 року була не тільки відважна, а й повна посвяти: адже він жив у піввійськово-диктаторській державі. А разом з цим він втратив можливість нормальної кар'єри. Він теж занедбав свої родинні обов'язки, за винятком одного: докладав зусиль, щоб його доні були українками, що йому, на жаль, не вдалося» [Борис Є. Володимир Кубійович – творець «ЕУ» // Вісті комбатанта. – 1991. – Ч. 4. – С. 73].

Після війни на еміграції В. Кубійович всю свою енергію спрямовує на відновлення НТШ, будучи переконаним у тому, що в трагічний для нації час український вчений повинен займатись тими проблемами, на розв'язання яких чекає нація і потреби життя. «Кубійович – раціональна людина. Коли він захопився відновленням НТШ, то робив це з точним розрахунком на підставі незаперечних аргументів: НТШ у Львові більшовики ліквідували, а більшість його членів опинилася на еміграції. Отже були всі підстави відновити його тут. Заслуга Кубійовича не так у тому, що він відновив НТШ, як в іншому: в ідеї негайно ж знайти для нього конкретне діло, при якому воно не зачев'яділо б. Цим ділом стала Енциклопедія Українознавства. Саме це врятувало Кубійовича від долі тих організаторів, для яких організувати було самоціллю, що й прирікало їх на пустоцвіт» [Кошелівець І. Володимир Кубійовичу 75. – Мюнхен, 1975. – С. 8] – так справедливо сказав про професора В. Кубійовича І. Кошелівець.

Наукова та організаційна діяльність В. Кубійовича: українознавчий вимір.

Ключові слова: українська наука, український науковець, географія України, Наукове товариство ім. Шевченка.

Научная и организационная деятельность В. Кубийовича: украиноведческое измерение.

Ключевые слова: украинская наука, украинский ученый, география Украины, Научное общество им. Шевченка.

Scientific and organizational activity of V. Kubiyovicha: Ukrainian Studies.

Keywords: Ukrainian science, Ukrainian scientist, Geography of Ukraine, Scientific Society. Shevchenko.

Божук Л.В. Наукова та організаційна діяльність В. Кубійовича: українознавчий вимір // Дні науки філософського факультету – 2010 : Міжнар. наук. конф. (21–22 квітн. 2010 р.) : матеріали доп. та виступ. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – Ч. II. – С. 54–56.

Збірник

Дні науки філософського факультету – 2010 : Міжнародна наукова конференція (21 – 22 квітня 2010 року) : Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – Ч. II. – 191 с.